

Les llengües normals de països normals

"El català (i en força menor mesura l'aranès) és una llengua anormal en el context mundial. Forma part d'un club força petit"

Una de les reivindicacions freqüents quant a la situació de la llengua catalana és la de la normalitat. No em refereixo al concepte de normalització d'Aracil, àmpliament adoptat per la planificació i la política lingüístiques catalanes com a principi rector i com a horitzó. Em refereixo a la idea segons la qual els catalanoparlants (i els occitanoparlants a l'Aran) vivim lingüísticament en una situació anòmala, singular, estranya, pel fet que la nostra llengua no gaudeix d'hegemonia en els seus territoris històrics, cosa que suposadament seria "la normal" (i això també val, però de manera diferent, per a la llengua de signes catalana). Fa uns anys, Òmnium Cultural va fer una campanya amb el títol "Un país normal", i Muriel Casals, la seva presidenta d'aleshores (això era el 2013) va escriure un article a El Periódico on, entre moltes altres coses, deia: "Som normals perquè volem una societat d'identitats i llengües múltiples on tothom se senti respectat i on el català sigui la llengua de trobada."

En aquell article, Muriel Casals de fet no descrivia el que és un "país normal" avui al món, sinó més aviat el que, a parer seu, havia de ser: un país socialment just, lliure i democràtic, i pel que fa al que aquí ens interessa, defensor de les pròpies identitats lingüístiques sense perjudici del respecte a les altres. La possibilitat de viure plenament en català o en aranès seria, doncs, lingüísticament el llistó d'una normalitat desitjada, allò que la gent que viu en països normals té per defecte i gairebé sense ni adonar-se'n. Sovint se suposa, en conseqüència, que la independència corregiria automàticament aquesta anormalitat, que ens faria normals, és a dir, com tothom.

Però aquest punt de vista es fixa només en models molt pròxims, començant pels veïns més immediats. Se suposa que els castellanoparlants i els francoparlants que viuen en territoris on les seves llengües sí que són plenament hegemòniques representen aquesta normalitat (mentre hi hagi gent a la presó per convocar o desconvocar manifestacions, o per cantar cançons, no es pot dir, en canvi, que aquests veïns siguin un model de normalitat en altres dels aspectes exposats per Muriel Casals). I tanmateix, mirant-ho una mica més en detall, i sobretot una mica més lluny, no costa gaire de veure que en cert sentit potser som més normals del que ens pensem, i alhora que la nostra anormalitat, que hi és, no es troba precisament en el que ens diferencia de les grans llengües europees.

Per començar, el català (i en força menor mesura l'aranès) és una llengua anormal en el context mundial. Forma part d'un club força petit que, s'ha de reconèixer, si les coses continuen com fins ara potser sí que aviat representarà la normalitat: senzillament perquè totes les llengües que no hi són hauran desaparegut. Però què tenen, les membres d'aquest club? Doncs per exemple:

a) Una tradició escrita. La majoria de les cinc mil llengües del món, aproximadament, no s'escriuen ni s'han escrit mai. La Wikipedia en anglès fa una llista de 493 llengües amb

escriptura, però hi inclou unes quantes llengües extingides, com el gal, el gòtic, el mossàrab i els antecedents d'uniques quantes d'actuals, com ara l'anglosaxó, l'eslau eclesiàstic i el protomaia. A més, en certs casos detalla nombroses varietats que generalment es considerarien una mateixa llengua i no diverses (només de zapotec en llista cinquanta-set, és a dir, no el considera una llengua sinó una família; també llista diferents varietats d'àrab, tot i que majoritàriament l'àrab escrit és l'àrab estàndard, també en països com el Marroc, on la varietat local n'és força allunyada). El lloc web [omniglot](#) n'hi posa molts més, en total 1.397, que fan servir 300 sistemes d'escriptura diferents, de l'antic cuneïforme a l'alfabet adlam (acrònim d'Alkule Danday?e Leñol Mulugol, que vol dir "l'alfabet que evita que la gent es perdi"), creat l'any 1989 pels germans Ibrahim i Abdoulaye Barry per a la llengua fulani (que anys després va costar uns mesos de presó a un d'ells, perquè el govern de Guinea Conakry no ho trobava bona idea!). Només l'alfabet llatí inclou 1.043 llengües. Tanmateix, bona part d'aquestes llengües no tenen tradició: s'han començat a escriure molt recentment i en certs casos exclusivament perquè s'hi ha traduït una part de la Bíblia o tota (l'activisme del SIL, Summer Institute of Linguistics, institució evangèlica nord-americana, és intens). Tradicions escrites seculares com la del català o la de l'occità són rares.

b) Una demografia robusta. A vegades exagerem el nombre de parlants propis (res en comparació a les exageracions franceses, per això), però encara que agafem les estimacions més pessimistes, som molt amunt de la llista. El català és una de les cent llengües, aproximadament, més parlades del món (fa de mal dir: si no sabem exactament què és una llengua encara sabem menys quanta gent la parla, és clar). El desequilibri és molt gran. Amb més de cent milions de parlants n'hi ha una desena (amb prou feines, si només es compten parlants de llengua inicial). I en canvi, centenars i centenars de llengües no arriben als deu mil. Per això el català és una llengua demogràficament forta. Fins i tot l'occità ho és, en termes relatius. El problema és que la demografia no representa cap garantia de futur. Una llengua com l'occità, dispersada, extremament minoritzada, pot perdre centenars de milers de parlants en una generació. Malgrat tot, un dels llocs on té més salut és justament a l'Aran. En canvi, la llengua de signes catalana (LSC) té una demografia molt baixa i –especialment preocupant de cara a la seva continuïtat– una part important de la comunitat sorda catalana no la coneix.

c) Un entramat mediàtic. No cal dir que hi ha molt poques llengües al món que tinguin una eina com la Corporació Valenciana de Mitjans de Comunicació, la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió o la Radiotelevisió de les Illes Balears. Cadascú opinarà el que li sembli sobre el model de llengua que s'hi fa servir, o sobre la política lingüística que practiquen, però la comparació amb altres àmbits lingüístics (no cal anar tan lluny: l'occità, o el bretó, o el cors) és sagnant. Cal afegir-hi, evidentment, les emissores de ràdio privades, la premsa, el món editorial...

d) Una presència important a l'educació. *Els camins més perillosos per anar a l'escola* és una sèrie documental francesa emesa per TV3. Cada capítol segueix una criatura o diverses que han d'anar a l'escola amb un gran esforç. No s'hi parla gaire de llengua, però sovint els protagonistes són membres de grups lingüístics minoritzats que, amb moltes dificultats, aconseguen assistir a una escola que els ensenya en rus, anglès, xinès, francès..., és a dir, exclusivament en la llengua de l'estat on viuen. Vaja, el més normal arreu. Malgrat totes les

mancances i problemes, que hi són, la situació del català i l'aranès a l'escola és molt diferent (no es pot dir el mateix de la llengua de signes catalana, que de moment té una presència escolar molt limitada).

Tots aquests trets singulars en el context lingüístic mundial podrien semblar un atac d'optimisme. Desgraciadament, la lectura d'aquestes dades és molt poc engrescadora. El català, i encara més l'aranès, malgrat totes aquestes singularitats –positives en termes comparatius a escala global– presenta símptomes preocupants. Perquè en altres aspectes, entren de ple en les llengües normals:

a) Perquè no tenen el futur garantit. Les prediccions funestes pel que fa a la diversitat lingüística ja fa anys que corren. Vora la meitat de les llengües encara en ús no es transmeten a les generacions més joves, de manera que previsiblement desapareixeran en un parell de generacions. De la resta, la immensa majoria presenten diferents símptomes de risc: reducció de funcions (només es fan servir per a segons què), absència de l'espai públic (queden restringides a l'àmbit familiar), manca de prestigi (els parlants s'acaben creient que tenen funcions i àmbits restringits perquè no serveixen per a una altra cosa) i, potser el més important de tot per a la seva supervivència, possibilitat absoluta de viure a la comunitat sense saber-ne la llengua, cosa que fa que les persones a qui no se'ls ha transmès (o les que vénen d'una altra comunitat lingüística) no tinguin ni necessitat ni possibilitat d'adquirir-la.

b) Perquè pateixen un nacionalisme estatista. Més o menys agressiu, més o menys explícit, però amb una ideologia de fons ben clara: les llengües tenen una importància diferent. La llengua de l'estat és necessària i suficient; la resta són optatives i insuficients. L'estat pot perseguir obertament l'assimilació lingüística (i no cal que sigui cap dictadura: França ho ha fet des de fa segles) o senzillament propiciar una situació de superioritat lingüística que, com a molt, permetrà a la resta de llengües anar fent la viu-viu. En aquest sentit, el català i l'aranès gaudeixen d'una situació jurídica privilegiada (només a les tres comunitats autònomes espanyoles i sempre en termes comparatius; a França i a l'Aragó la cosa és diferent), però per una banda, la legislació per si sola no té efectes pràctics, i per una altra, bona part dels ciutadans espanyols i francesos (inclosos molts catalanoparlants i occitanoparlants) té perfectament assumida la superioritat lingüística del castellà i del francès.

c) Perquè experimenten processos d'advergència motivats per la bilingüització massiva i el contacte unilateral. És a dir, perquè sovint es van acostant gradualment a la llengua dominant, i això és especialment visible i especialment erosionador quant a la diversitat si les llengües en qüestió ja són pròximes, com el català, l'aranès i el castellà. En general, rebem la llengua a l'entorn familiar. Tanmateix, aviat qui té una influència lingüística més forta no són els nostres ancestres, sinó els nostres iguals. Els fills comencen parlant com els pares i aviat i de seguida es posen a parlar com els companys de P3. I en això les llengües minoritzades s'enfronten a una paradoxa interessant. Si cap parlant extern les aprèn i les usa, és molt més probable que mantinguin els trets propis i la distància lingüística respecte de la llengua dominant. Més probable però no segur, perquè la bilingüització provoca també interferències. I a més, les llengües amb funcions exclusivament endògenes en un entorn bilingüitzat segurament patiran més abandonament: les criatures les adquireixen a casa, però deixen d'usar-les a fora i acaben substituint-les completament. D'altra banda, si els parlants externs les aprenen i les

usen (i tots o la majoria provenen d'una mateixa llengua), és molt probable que la llengua pateixi transformacions importants en dos sentits: adoptarà trets lèxics i gramaticals propis de l'altra llengua, i perdrà distincions lèxiques i fenòmens gramaticals que no tenen paral·lel exacte en la llengua dominant. És a dir: s'aniran acostant a una traducció cada vegada més literal de la llengua dominant. Que potser no és el que passa amb el català, especialment en certes zones i franges d'edat, on les coses oloren (en comptes de fer olor), la gent està (en comptes de ser-hi), no es preocupa molt (en comptes de no preocupar-se gaire) i no té (en comptes de no tenir-ne)? Supressions i substitucions lèxiques i gramaticals: això sí que és normal en situacions de contacte lingüístic intens!

El somni de Muriel Casals no era la normalitat entesa com a situació comuna, freqüent, de les llengües del món. Era més aviat un projecte molt interessant que si arribés a ser realment el normal, faria possible –si més no molt més que ara– la preservació de la diversitat lingüística, que no deixa de ser un símptoma de la possibilitat de ser culturalment, sense “normalitats” imposades. Perquè pel que fa a ideologies lingüístiques, el que avui dissortadament és normal és el que fan França i Espanya: mirar de liquidar llengües.

Pere Comellas

Universitat de Barcelona